

Willem Mooijman
&
Nora van Leersum

CREATIEF SCHRIJVEN:
THEORIE EN PRAKTIJK

schrijfonderwijs

De werkgroep creatief schrijven verdient met recht de naam 'workshop'. Welke creatieve schrijver bedenkt daar nu eens een goed Nederlands woord voor? Werkgroep? De groep werd na een korte inleiding door Willem Mooijman in ieder geval flink aan het werk gezet en discussieerde al doende over de waarde van haar werkzaamheden voor de onderwijspraktijk. Een wat uitgewerkte inleiding alsmede een kort verslag van de werkgroep volgen hieronder.

Inleiding door Willem Mooijman

Mijn doel met lessen creatief schrijven is niet literatoren te kweken. Wie *schrijver* wil worden, moet om te beginnen talent hebben (wat dat is lijkt me moeilijk te omschrijven, maar je hebt het in ieder geval nodig). Je moet vooral bereid zijn om veel te schrijven, elke dag weer, en je moet ertegen kunnen dat je voortdurend met jezelf geconfronteerd wordt. Bovenal moet je bereid zijn om een aantal jaren je werk rond te sturen naar tijdschriften en uitgevers en ertegen kunnen om evenveel jaren briefjes te ontvangen met de boodschap dat ze je werk met belangstelling gelezen hebben, maar dat helaas... Wie dat volhoudt zal het vaak, zelfs met een klein talent, nog wel tot een publikatie brengen. Je moet je dan nog wapenen tegen twee vooruitzichten: slechte kritieken en na twee jaar je werk in keurige stapeltjes bij De Slegte. Mijn doel is wel dat deelnemers aan mijn les-

sen creatief schrijven creatieve processen ervaren. Ik denk daarbij aan *twee praktische toepassingen* van die ervaringen. De ene toepassing noem ik maar even de *consumptieve*. Om te begrijpen waar literatuur mee bezig is, is het nodig dat je zelf — bewust — gewerkt hebt met de middelen van die literatuur. Welke die middelen zijn hoef ik hier niet uit te leggen. Het zal duidelijk zijn dat je een taalactiviteit als beeldspraak beter begrijpt als je hem zelf toepast (dat doe je natuurlijk geregeld, maar nu ben je er bewust van) en als je hem in het werken met anderen ervaart. Maar met beeldspraak zijn we eigenlijk al op een heel hoog niveau: de noodzaak om een paar beelden onder te brengen in een stukje taal van zeventien lettergrepen, verdeeld over drie regels (een haikoe) confronteert je heel simpel en heel direct met de problemen van literaire vormgeving. De *productieve* toepassing is dat je door deze oefeningen levendiger, spitser en zakelijker

kunt leren schrijven. De bewijzen daarvoor zijn niet zo verschrikkelijk sterk, maar er is wel wat onderzoek naar gedaan. Redelijk recent onderzoek staat beschreven in Godefrooij (1983).

Verder noemde ik in mijn inleiding een paar *regels* die gelden in mijn lessen creatief schrijven:

- ik doe met alle oefeningen mee; er zijn wel schaarse uitzonderingen, maar die hebben een duidelijke reden.

- Alles wat een deelnemer geschreven heeft, leest hij of zij ook voor.

Dat voorlezen moet goed gebeuren. Ik vind het verdrietig zoals mensen vaak hun eigen werk slordig, raffelend, mompelend voorlezen. Ongetwijfeld heeft dat iets te maken met opvattingen over bescheidenheid, maar het effect is dat de voorlezer zichzelf te kort doet en anderen verveelt. (Het kan een enkele keer voorkomen dat iemand zo persoonlijk is gaan schrijven dat zij of hij het produkt niet wil voorlezen; dat recht heeft ieder natuurlijk altijd.)

- We werken snel. Een reden daarvoor is de korte tijd die je in zo'n workshop hebt. Een andere reden is dat lang nadenken over wat je schrijft in zo'n cursus meestal niets extra's zal opleveren. Ik ontken niet dat je soms behoorlijk moet nadenken als je serieus schrijft en bijvoorbeeld tijd moet nemen om alternatieven te formuleren en op allerlei manieren moet rommelen met je tekst. Maar het gaat me er in deze lessen meer om dat je prikkels tot schrijven krijgt die je meteen in actie brengen; het nadenken, ordenen, verbeteren, kan iedereen wel in meerdere of mindere mate, maar vertrouwen op je eerste invallen, het aandurven om een niet echt af produkt ter beoordeling aan anderen voor te lezen, dat doen mensen niet vaak. Die kans moeten ze krijgen in een cursus of workshop. Naar aanleiding van het werk in de workshop en het verslag hieronder heb ik nog een paar opmerkingen.

Opmerkingen

Mijn eerste opmerking gaat over *beoordeling*. Het is maar de vraag of je alles wat er bij creatief schrijven gebeurt, moet beoordelen of (waar beoordelen vaak op uitdraait) moet becijferen. Als je opdrachten voor creatief schrijven geeft om de leerlingen voor te bereiden op het schrijven van opstellen en verslagen of om ze inzicht te laten krijgen in literaire processen,

acht ik geen becijfering nodig. Als beoordelen betekent dat je merkt dat de een handiger, vaardiger, vlotter is dan de ander, hoeft dat niet meer te betekenen dan dat je constateert dat mensen verschillen. Daar krijg je op school geen cijfer voor. Als de leerlingen met plezier werken aan de opdrachten, zullen ze er ook hun best voor doen en zal ieder, naar eigen mogelijkheden, vorderingen maken.

Dit brengt me op een tweede punt, de *sfeer*. Het zou mooi zijn als ieder boek en ieder artikel over bepaalde werkvormen kon worden ingeleid met een hoofdstukje over de manier waarop je het beste een werksfeer kunt kweken voor die werkvormen. Die hoofdstukjes zijn er niet en dat is logisch, want sfeer in een klas is afhankelijk van zoveel verschillende factoren dat je er geen samenhangend verhaal over kunt schrijven: de aard en de pedagogisch-didactische ideeën van de leraar, de samenstelling van een klas, de leeftijd van de leerlingen, de dag van de week, het voorgaande en het volgende lesuur, om maar een paar factoren te noemen. Wie vindt dat zulke factoren van geen belang zijn, ontraad ik lessen creatief schrijven te geven.

Een derde punt is: kun je dit soort oefeningen doen met *pubers*? Toen die vraag gesteld werd tijdens de conferentie heb ik geantwoord dat kinderen op een gegeven moment verliefd raken, los proberen te komen van hun ouders, zich vragen stellen over hun toekomst, kortom, een periode beleven waarin ze erg veel aan hun hoofd hebben dat hun belangstelling voor schoolse zaken wel eens sterk doet verminderen. Dat kan dus betekenen dat ze niet zo'n boodschap hebben aan taalkunde of aan houtbewerking, aan Homerus of creatief schrijven. Of juist wel. Het is immers een fictie dat pakweg dertig mensen bereid zijn zich tussen één uur en één uur vijftig bezig te houden met Frans of rekenen of gymnastiek. Maar zolang we — op grond van allerlei praktische overwegingen of voor mijn part ideële — bereid zijn binnen die fictie te werken, moeten we aanvaarden dat het af en toe niet lukt en blij zijn met de keren dat het wel lukt. Dat is naar mijn stellige overtuiging de kern van het leraarschap.

Een vierde opmerking tot slot. De opdrachten die ik in de workshop gaf waren bestemd voor de doelgroep: leraren dus en een paar studenten. Ik heb ze ook beschreven in mijn boekje *Als het gras groen was*, dat is gebaseerd op

mijn werk met volwassenen in creativiteitscentra en op een lerarenopleiding. Op de vraag of die oefeningen ook geschikt zijn voor leerlingen van de *basisschool*, kan ik antwoorden dat ik negentig procent van mijn opdrachten gestolen heb uit boekjes voor de basisschool of verslagen van wat leraren gedaan hebben met leerlingen van de basisschoolleeftijd. Ik heb ze bewerkt voor een andere leeftijdsgroep. Wie ze ook wil gebruiken, kan ze ofwel terugvertalen of gewoon gaan werken met de opdrachten die in het schoolboekje staan.

Verslag door Nora van Leersum

Ik had verwacht dat we in deze werkgroep zouden gaan discussiëren over bijvoorbeeld de definiëring en beoordeling van creatief schrijven. We werden echter zelf aan het schrijven gezet.

De eerste opdracht was: schrijf een *verhaal* met een logisch verloop wat betreft tijd en persoon. In tegenstelling tot gewone stelopdrachten moest dit verhaal met z'n tweeën geschreven worden, zonder overleg, waarbij steeds na een halve regel de ander het schrijven moest overnemen. Het viel me direct op hoe verschillend de onderwerpen waren, ondanks het feit dat Willem voor het schrijven benadrukte dat je niet origineel hoeft te zijn (hij twijfelt er zelfs aan of iemand ooit echt origineel is). Nadat de resultaten waren voorgelezen, was iedereen het er gauw over eens dat het voorlezen op zich een voldoende stimulant is en dat je aan de producten niet meteen een cijfer hoeft te hangen. Het is dan wel een voorwaarde dat de sfeer in een klas voorlezen mogelijk maakt.

Opdracht twee was: schrijf een *haikoe*. Beschrijf een beeld in drie regels van respectievelijk vijf, zeven en vijf lettergrepen. Ieder schreef er zo een paar en gaf er één door aan de rechterbuur. Die vulde de haikoe aan met twee regels van elk zeven lettergrepen. Hier kwamen heel verrassende resultaten uit. De een had het over de vette hap uit de automatiek na het 'treinen', de ander zocht het meer bij schapen zonder boer.

Na de lunch gingen we verder met het schrijven van *enkele zinnen* (een verhaaltje) waarbij de laatste letter van een woord steeds beginletter van het volgende woord moest zijn. Willem noemde dat een soort hersengymnastiek voor de volgende opdracht.

Ik vond het een heel pittige oefening: het vereist een vrij uitgebreide woordenschat, hoewel voor een enkeling kinderlijk taalgebruik uitkomst bood:

'Gillend dook Kareltje een navelsinaasappel lekkero op. Pardoes sloop Pipo op paden. Navelsinaasappel lekker, riep Pipo opeens. Slapen, neen! Navelsinaasappel lekker!' Tot slot hebben we nog een *lang verhaal* 'samen' geschreven. Ieder begon een verhaal te schrijven. Na drie zinnen nam de rechterbuur het over en vulde drie zinnen aan. Ook de volgende schreef drie zinnen, totdat iedereen een bijdrage had geleverd. Ook hier moest de tijd waarin het verhaal begonnen was gehandhaafd blijven en mocht de persoonsvorm niet veranderen.

Wat we in de werkgroep gedaan hebben heeft me aan het denken gezet. Allereerst viel me op dat Willem steeds benadrukte dat je niet origineel hoeft te zijn. Bovendien kregen we steeds een duidelijk omschreven opdracht. Hierdoor vond ik het niet moeilijk een begin te vinden voor een verhaal. Ook bedacht ik me dat het goed is iemand te laten 'spelen' met taal. Het is een manier om je beleving van dingen, die voor ieder uniek is, te uiten en/of aan anderen duidelijk te maken. Iemand die zich kan uitdrukken in taal kan mijns inziens een goede sollicitatiebrief schrijven. Maar iemand die alleen de taaltechnische kant beheerst, komt vaak niet verder dan het (over)schrijven van een standaardbrief.

Ik denk wel dat je als leraar op moet letten dat je niet overdrijft, zoals iemand uit onze werkgroep in een haikoe onder woorden bracht:

*Creatief schrijven
moet je niet overdrijven
onderwijs was leuk*

Literatuur

Godefrooij, Peter *Hoe spelen leerlingen op basisscholen in Rotterdam met woorden?* Amsterdam, Centrum voor Onderwijsonderzoek, 1983